

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди

Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

КОЛХОЗ ДАРГАЗЫ

Өртөз 2 көп.

1925 чылда
түзүлгөттөгүсү

1965 ч.
ЯНВАРЬ
19
ВТОРНИК
№ 14 (6033).

Өртөз 2 көп.

ВАРШАВА КЕРЭЭНИН КИРЖИКИЛЕРИ КҮРҮНЭЛЕРНИН ПОЛИТИКТИГ
КОНСУЛЬТАТИВТИГ КОМИТЕДИНИН ХУРАЛЫНГА БААР СОВЕТ ТӨЛЭЭЛЕРНИН
УНУПКАНИ

Варшава керээнин киржикчилери күрүнелеринин Политиктиг консультативтиг комитетинин хуралында киржи-биле совет төлөөлөрү Варшавага утупкан. Совет төлөөлөрүнүн составы: СЭКП ТК-нин Бирги секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-нин секретары Ю. В. Ананьев, ССРЭ-нин камгалал министры Р. Я. Малиновский болгаш ССРЭ-нин даштыкы теректер министры А. А. Громыко.

Варшавага чорутуу үезинде төлөөлөрүн үзүн шыр: Г. И. Воронов, А. П. Кирленко, А. И. Микоян, Д. С. Полянский, М. А. Суслон, А. Н. Шелепин, СЭКП ТК-нин Президиумунун кежигүнүгө кандидаты В. В. Гринин, СЭКП ТК-нин секретары Л. Ф. Ильичев, Б. Н. Пономарев, А. П. Рудakov, В. Н. Титов, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазынын оралакчылары

Д. Ф. Устинов, К. Н. Руданов, М. А. Лесечко, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин чамында айым чок чорутуу Күрүнелеринин даргазы В. Е. Семичастный, СЭКП ТК-нин МХК-нин бирги секретары Н. Г. Егоричев, СЭКП ТК-нин кидис эргелекчи В. Н. Малин, СЭКП ТК-нин херек эргелекчи К. П. Черняев, СЭКП ТК-нин кидис эргелекчиинин бирги оралакчысы Л. Н. Толкунов, ССРЭ-нин министрлеринин оралакчылары Н. А. Гудовин, С. Г. Лапин, В. С. Семенов, СЭКП ТК-нин Даштыкы теректер министрствозунун харымсалгалыг аймакчылары

Польша Улус Республикасынын Совет Эмелдиге ачкыч Эмунда Пушловский төлөөлөрүн база үзүн.

(СЭТА).

Найыралчы аян-чоруктар доозулган

СЭКП ТК-нин Президиумунун кежигүнүгө кандидат, Узбекстаннын КП ТК-нин бирги секретары Ш. Р. Рашидов (төлөөлөрүн баштыны), Казакстаннын КП ТК-нин секретары Н. Джанайлы, СЭКП ТК-нин делегет кидилигин эргелекчиинин бирги оралакчысы В. Г. Кориков, СЭКП ТК-нин Иркутск обкомунун секретары П. Б. Капурба, СЭКП ТК-нин Москва хоорай Бауман районунун бирги секретары П. А. Воронин, «Коммунист» журналынын кол редактору аян ооракчысы И. П. Помелов составы СЭКП ТК-нин төлөөлөрү январь 17-де Бамакыла Москвада чамыл келген. Төлөөлөр Малинин Суздан эгелде партиязынын Национал төлөбүрүзүнүн чалаанын аймагына найыралчы аян-чорук кылган, Мали Республикага чоруп турган.

Витков аэродромга төлөөлөр СЭКП ТК-нин секретары А. П. Рудakov, ССРЭ-нин даштыкы теректер министринин оралакчысы Я. А. Малин, СЭКП ТК-нин харымсалгалыг аймакчылары утуп алган.

Мали Республиканын ССРЭ-де алынган Джигорыла Майга төлөөлөрү база уткан.

(СЭТА).

Аян-чорук доозулган

ГАВАНА. (СЭТА). Куба революциянын 6 чыл болган оюнуң байырлагына киргешкен совет төлөөлөрү Кубага 17 хонукта чоруп турган. Совет аймактары куба найымсалгалыг солун чүдөлө-ри-биле танышкан, а ол шышаа куртуу кезилер аян-чорук кылган. Ол аян-чоруктуң үезинде олар чамыл хонуктар бүдүрүлгө-лөргө, улусту ичиндерге, өөр-дө-лөргө черлеринге болгаш тууг-ларга чоруп. Совет Эмелдигинин төлөөлөрү аймакчылар, аймак-чаакчылар, студенттер болгаш партия база хей-инти органдары-нын үзүтүкчүлери-биле чугаалашкан.

Республиканын президентин Освальдо Дортикос совет төлөө-лөрүн хүлээп алган.

Кубанын премьер-министры, Кубанын Социалист революция-нын чамыл аай партиязынын На-ционал үзүтүкчүлөрүнүн бирги секретары Фидель Кастро совет төлөөлөрү-биле учурашкан. Фи-дель Кастро-биле совет төлөө-лөрүн кежигүнүнүн аразына чамыл, чүрөктүн хамызын да найыралчы беселде болган.

Беседанын түнделгенде премьер-министр Фидель Кастро СЭКП-нин болгаш Совет чактыын үзү-түкчүлөрүнүн байырын замчалды-нын төлөөлөрүн баштыган, Пар-ламентин «Час чүт» агентте-динин баштаар черинин даргазы Б. С. Буржастов дүзүн. Премьер-министр «Балыкчылар» биле да-лай деп чүтүкү совет космо-навт В. М. Комаровка белек кы-лып берген.

Январь 17-де совет төлөө-лөр «ТУ-114» самолёт-биле Төртүн-чүртүнө ачулуп утупкан.

416 МУН ТОННА ХИМИКТИГ ВОЛОКНОЛАР

Капрон, лавсан, нитрон, эла-стик — ол болгаш өске-даа хей-хей синтетиктиг болгаш кылы-мал волоконлар быжыг материал-дар деп аларын ам белин чаа-лап алган. Пес-тавычылар бол-гаш трикотажчылар ол материал-дарны улам-на калбаа-биле ажи-гал турар.

Химиктиг волоконларны бүдү-рүп үндүрүп турар бүдүрүлгөлөр улам-на көвүдөп турар. Белорус-сияга, Литвага, Латвияга болгаш Грузияга заводдары чоокта чаа-ажигалда кириген.

ССРЭ-нин Улус ажал-агый чө-вүлелин СЭТА-нын корреспон-дентининг замчылдыгы болза: 60 чылын үзүтүп 416 мун тон-на химиктиг волоконларны бүдү-рүп үндүрүп. Бир эвес ол про-дукцияны дордан-на вагонпарга чүдүрүп чүвө болза, чыныг со-став чүс-чүс километр шөйлүп-түрүп баар. Волоконлар бүдүрүп-үндүрүп талашы-биле эртен чы-дым денгелин 55 мун тоннага ашкан турар. Техниктиг кылы-ларга херектээр капрон волоко-ну бүдүрүп ола шапкын-биле э-тер 1964 чылга болзаарга, ону 65 хунга хейн бүдүрүп төлө-өлөп турар.

Капрондун кылган штапель-волокну, кылмал штапельди, вискозтүг болгаш ацетаттыг тор-гуну пес-тавычылар болгаш три-котажчылар дыка хейнү адыр. Уе кылмалдык болгаш трико-тажка турган иди материал бо-луп эластикти бүдүрүп үндүрө-лөп иди чартык катан кичиле-рин төлөөлөп турар. Химиктер дыка болбайыраңгай бүдүрткүн ажигалат эгелген. Ам волоко-нуң-даа, хей катан чуганым-дан-даа өңмөс болур.

Эш Б. Н. Пономареву Ленин ордени-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун ЧАРЛЫ

Коммунист партиянын болгаш Совет күрүненин мурунуга ачы-хавы-ады даш база төртүтүгүн хунуш бээр алдан хай харлааны-биле-лобоштыр, СЭКП ТК-нин секретары эш Борис Николаевич Пономареву Ленин ордени-биле шаңнаар.

ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы А. МИКОЯН,
ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ,
Москва, Кремль. 1965 чылдын январь 16.

Колхоз даргазы! Бо ийи сөстө-улүг утка бар. Коллективтиг улут ажал-агыйны удурутунуң дааскан ол кижини чон хүндүлээр, чон анда-идегээр болгаш бүзүрээр. Колхоз даргазы деп чугааларга-ла бистин мурунуска амгы үенин таражы болгаш малчын кижинин арын-түрү, социалист келээнин өвүр-хеври кестүп кээр. Колхоз дарга-зы—көдө ажал-агыйны хөгжүдери-нин амгы чаа болгаш бедик негел-дерин хандырар даш, колхозчу өг-бүлө бүрүзүнүң амгырамы улам чаагай болуп даш ажилдаар, кол-хозчу тараажынын болгаш малчы-нын ажал, амгырамын эскерип би-лир, колхозчу эрес-маандыгын куш-ажалте, чогаалыкты чорутка-сук кирип бири, анда бүгү та-лазы-биле дузалап бири, — ша-кындыг органдары болгаш кижиз-дикти кижизди.

Колхоз даргазы — ол болза чаа, мурунчы чүдүлүп амыр-дыш чок эликтиг болгаш деткичти. Ол удурутукта куш-ажалды кижиле-ри хамы-биле идеге, өң-биле ка-лы көдө ажал-агый бүдүрүлгө-ниң чектелешкини даш иде-кейде демиселди турар. Агаар-бойдустун, ажал-агыйны хамыг-ла бергелеринин үезинде колхоз даргазы биле колхозчу кезээде ка-

ды. Дарга —колхозчуга, куш-ажал-чы кижилерге ынак, а колхозчу-лар—шынчы болгаш ак сеткилдиг даргазына ынак, оон удурутукта-биле куш-ажалчы маалыг чорук-ту кылып туралар.

П. В. Астафьев (Бий-Хемде «Кы-зыл тараачын»), М. Б. Шойхун (Эр-тинде «Коммунистче орук»), В. С. Тамдын-оол (Токула «Совет Тыва»), Г. С. Гудков (Тамдыла «Революция-нын чамыкы»), В. А. Бархатов, Д. П. Зайцев (Баа-Хемде Ленин ат-тыг болгаш «Тиндиг»), Х. Ч. Ку-друкпай (Бай-Тайгада «Мурнак-чы»), А. Т. Шаалы Барымын, Хемчиге «Большенки») оларын ат-тары Тывага эки билдинтир. Партия-нын, күрүненин, чонуну мурунуга колхозтар даргалары хүлээлгелерин эки күсүдип турар ол болгаш өскө-дө эштерин чүлө оларын даргалар турары колхозтарын кежигүнери эвес, а бүгү республика хүндүлээр.

Бий-Хем районда «Кызыл тараач-ын» колхозу он беш чыл дугу-зунда үзүтүп келген Петр Василье-вич Астафьевти чиккеке ап көрө-диз. Ол артыг мурунчы ажал-агыйларын олурунга үр түрүп келген. Мында ам 750 ажал куш-ажалчы колхозчулар ажилдап ту-рар. Колхоз үш мун ажал баш мы-ныстыг бола малдыг, 20 мун 600

ажыг койлук, 11400 ажал сектар тарыкта өчүдүг. Ол — республика-нын баштайгы миллионер колхозта-рынның бирээни. Артыг бүдүрүлгө-лөргө чаа, лепшигелер чүдүлгө-ниң эки ажилдаар. Инктеринг бедик продуктулук симменталь уксазын бүгү фермаларга үлгелерин-биле саймыраткан. Колхоз бүдүрүлгө-лөргө мехпизацияны эки чорутканын оң кыялары ажал-агыйлар моон көзү көрүп, өөренип ап турар. Хей-нүн уксазын экижиптишкан, ону орукта кирип азырынч база өрү-көзү көрүп турар. Колхоз чүлө бо чылын 552 ажал тонна эгити, 959 чыгы тонна сүтү, 54 тонна дүктү күрүнөгө саткан болгаш бо талазы-биле бүгү хүлээлгелерин ал-дарымын-биле ажыг күсүткен.

Току районун «Совет Тыва» колхозунун даргазы Василий Са-маевти Тамдын-оолдун эки ажалы-нын дугайында хейн чугаалап бо-лур. Кижини эш-хуурунун сүзү-биле, чүрөктүн хамызын найы-ралчы көрүп, чаагай сеткилдиг бол-гаш сагыш чонатыр болуп тура-ры—60 колхоз даргазынын онзагай шымары ол болуп турар. Кижилер дугайында, оларын ажал, амгыра-мын дугайында лопкалган сагыш-салып, богу түс-түс кижилерге чок болуп, оларын канчаар ажилдап,

«Тиндиге» совхозтун малчына-ры «УТКА 25 чыл» совхозтун кол-лективинин Тыва АССР-нин көдө-а жал-агыйнын ажал-ишчилеринге, тускай эртемчилеринге 1965 чы-ла көдө ажал-агый продуктуларын бүдүрүп улам көвүдөп дугайы-да кыгырын бир үн-биле деткип туралар.

Хуралга бир дугаарында Кара-Хаан салбырын сүт-бараан ферманын саанчы Нурат Бираат сөс алган, мында даш:

— Партиянын өндүрүлүг Про-грамманын күсүдүрүп талазы-биле совет кижилер улут ажалынын кыл-ган болгаш кылып-даа туралар. Коммунизмни чырыктыг келер үези улам чокушпазын даш, мен ол чаагай херекке эвэс-биче-да бол салымшыкынын кирип турар мен. Эртен чылда бир саар инектен 1446 кг сүтү саап алган мен.

«УТКА 25 чыл» совхозтун кол-лективинин үндүргө эгелекчи кыгы-рын бир үн-биле деткип, чеди чы-лын сөөлү чылында улам күжө-нишкенин ажилдап, бир саар инек-тен 1600 литр сүтү саап аларын хүлээлгө, төп ферманын саанчы-ны А. Бай-Бараны чарышка кыгыр-дым. Ол хүлээлгени бүрүнү-биле кү-сөдип болурун аргазы менде бар.

Эш Нурат Бирааттын үлгелерин малчынар элери, боттарына база социалист хүлээлгелерин алганнар. Совхозтун дуржулгалыг хойжу эш Баяндоо бодунуң сааналына мында деп чугаалаан:

— Бистин совхозта хой ажалы кол черин ээлеп турар. Мээң кода-

чурттап турарын сонурган, херек апарган таварылгада оларга мораль-лыг-даа, материалдыг-даа дуза көр-гүзүп, сүмө-биле-даа, ажал-биле-даа дузалап турар. Мында кижилер мы-дыг сагыш салымшыкынын түгө эки куш-ажал-биле харыялап турар. Эш Тамдын-оол — партия, хей-ни-ти органдары-биле, колхозчу актив-биле сырып харыялап бол-луп, масаларга даянып ажилдап турар. Ша-ла оон ажурнда бо колхозта ажал-херек эки чоруп келген. Колхоз эртен чылын орук-та планын 106 хуу күсүткен бол-гаш ажал-агый чылын бүгү күрү-гүлгө чедишкенин дооскаш, чеди чылын сөөлү шийтирилг чылында чоргаар болгаш шалымчы башы-биле кирипкен.

Мурунчы ажал-агыйларын чеди-шкенин үндүргө чүдөп? Ол дээрге ол ажал-агыйларга мате-риал-техникти херенгер билгилг холдарга турарында. Көдө ажал-агый бүдүрүлгөни улам ынай кө-дүрүр талазы-биле салымган орук-таларын күсүдүрүп даш улут ха-рымсалганын партиянын, үзүтүг мурунуга ол колхозтарын үзүтүк-чүлөр хамы-биле бирип, прак-тиктиг түнелерин бүгүгө көзү-лүр чедип ап туралар.

Шүтү колхозтар даргалары хү-лээлгелерин бир леки шаа мыңаар эки күсүткен турары бүгү партия-га, бүгү чогуу күзөткөн. Олар кижилерин чүлө командалар эвес, харын оларны өөрлөп, кижизипер,

олардан боду база өөренип учурап. Бо негелдерин утупкан, чүлө «бодууну-биле» хөдөлүр, бюрократ-сыг байдал-биле ажилдап, кижилерин хүндүлөп көрбөс, кочуп, херектээр даргалар тоюнуң элекке-чин ап шыдап. Өвүр районда «Коммунистче орук» колхозтун дар-газы эш В. Бүрбү колхозчуларын түргүзүп көзү турар айтырларын чөптүг харыялап, кижилерин амгыраал-туртагалык кичээлге салбай турганы даш коммуни-стерниң өтөт-сонгудалыг харыяны-га шынгы шүтүмүлөткен. Колхоз-чуларын куш-ажал төдөлгө ол боду кызырып, ону «камналга» деп санап, материалдыг сонургалын принциптин уруп турган. Улут-Хем районда «Х Улут хура» колхозтун даргазы эш Г. Васильев колхоз бүдү-рүлгөниң участоктарын эргелг удурутук, удурутуктарын эргелгөөр арга-методунан ушугунай турар даш база-ла шынгы шүтүмүлөткө таварымч турар.

Колхозтарын өтөтүг болгаш өтө-чөт-сонгудалыг харуларын ам эге-дөөр. Ол хуралдарга колхозтар дар-галарын кижилер-биле ажалы-нын стиленин болгаш методунуң дугайында, ажал-агыйларын олар-ны удурутук, башкарып турарын практикаларын дугайында шынгы чугаалажышкынар болуп чугаа-лашкан.

Колхоз даргазы чер болгаш мал ажалында депшиге даш илдепкей-диг демиселди болурун бистин пар-

тиягы негеп турар. Гектар чер бер-гүзү хей дүктүг берген, ажилдыг черин чүс гектарынга өнөш-тыр хей эгити, сүтүг бүдүргөн ту-рамын колхоз даргазынын органдар-чы болгаш ажал-агый чорук хан-дырган турар учурлук. Механика-чыга үндүлгөш, куш-ажалын бүдүрүтүгүн бедик, продуктуларын бөт-үзгөн чигедр, куш-ажалды болгаш херенгелерин эвэс чарыдаларын үндүрүп тур-гаш, хей продуктуларын бүдүрүп азыр. Ийиң төдөдө, колхоз дарга-зы боду билгелерин чеди алдыр, эр-тем-биле өнүктөп, кезээде кижиз-дөө-биле эгити, элекке аргалыг ажилдаар, коммунистерге, колхозчу активге, колхоз бүдүрүлгөниң мурунчыларын даяныр, оларын үнүгө, сааналыга, сүмөжиге тып-нангыр болуп учурап.

Колхоз даргазы! Сен бедик болгаш харымсалгалыг черде ажилдап ту-рар сен. Саан мурунда сагыш са-лыр чүдүлгө-даа, берге ажилда-да хей. Ийиңин соотунда, чамыл ийинде хат-шурган, өл-чүс-даа дивей, хөжү, бригада болгаш ферма бээр, кижилерин шынчы сөзү-биле, хууда үлгөргө-чирең-биле бедик дүктү, хей эгит, сүт, дү-дүш демиселге кыгырар болгаш организастаар болгай сен. Чамыкта тугун беин чедир удузат, даш ба-жында хамыкты мурун туруп кел-ген чорук болгай сен. Ийиңин ажал-херенге эвэс кызымааны бүдүрүп көргөн чон сени хүндүлээр.

Иван Айыр 100 хойдан чүлө 30 хураганы алган. Салбырга эркен чылын 480 баш алган. Чамыл саанчыларын көрүтүлгөри база куду. Малдын ченин шын таарым-чар талазы-биле ажал амгы үеде кошкан. Мочевинаны чеге холуп бээр болгаш саван база өске-даа ченинни млырады хайныларын мындага чедир организастаап ту-рар. Кылымал сүтүг төп фермада ам-даа кылбайн турары чегенчиг. Малчыларын амгыраал-чуртта-галык кичээлг салымшыкыны ам-даа кошкан.

Совхозтун ажал-ишчилерин социалист хүлээлгелерин алганнар. Оларын хүлээлгелери бодур: төрүүр 100 хойдан 100 хураганы, 100 инектен 95 бызааны, төрүүр бир хавандан 14 хаван оглан ап, бир саар инектен 1200 кг сүтү саар, хой-дан-на 1,9 кг дүктү кыгыр ап, бода малдын хонукта немел-де дензини 600—700 грамм чедир, күрүнөгө 385 тонна эгити, 470 тонна сүтү, 30,8 тонна дүктү дузаар.

К. ХЕРТЕК.

ССРЭ-нин Даштыкы херектер министерствозунда

Надичи кем-херек үлгөжүш-кинеринин дугайында ССРЭ-де бар болуп турар материалдары 1965 чылдын мартын 1-ге чедир барым-герман суд-органынын эргелгеге тыпысп бээр дугайында ГФР-нин чалаанын дилген кириген. ГФР-нин Москвада элчин черинин нотазы-биле холбоштыр, Совет чактыын лараанында харым нотазын ССРЭ-нин ДХМ бо чылын январь 16-да ГФР-нин элчин черинге чоруткан.

Надичи дайын херектеринин суд талазы-биле истеп сүрер чорук-ту оларын үлгөткен херектери—

«хуусаам эркек» даш, 1965 чылдын майдан эгелеп ГФР-нин ча-лаанын соксарып боду турарында хамаарыштыр бодуна туржуну Совет чазак 1964 чылдын декабрь 24-теги мелгелегин тайылбырлаан. Надичи дайын херектеринин суд талазы-биле истеп сүрер чорукту 1965 чылдын майдан эгелеп соксар-ды дугайында бодуну шийтерини шымыларын ГФР-нин чалаанын ор-дажып турары ол сыдагы кан-ды-бир политиктиг болгаш юридик-тиг үндөй барында чотун ол ме-тегеледе көргүсөн.

Надичи кем-херек үлгөжүш-кинеринин дугайында боттарында бар болуп турар материалдары кы-зыгаарлаттыган хуусаада тыпысп бээр дугайында ГФР-нин чалаанын боту чазактарга, органдарларга болгаш хуу кижилерге дилген фи-шинг удурутуктарын херек мы-рында өршөк келдерип болгаш бо-зунуң дүрүм чок хөдөлгөшкенин тө-лөгөйин хей-ингизинин мурун-га агартыр даш оюну чок оралда-жышкында өске чүвө кылдыр кө-рүп болза.

Амгы үенин делегей эргелин принциптерин дугаар алмат, тай-была болгаш кижизиг чорукта удуур кем-херектерин истеп хылаар болгаш ол үлгөжүлгелерин кылган

кижилерге кеземче көргүзөр хүлээ-лгө бүгү күрүнелерге онзажыг тура-рын Совет чазак сагындырынын кү-зөп ийик. ГФР-нин деисээрине туруп турар бүгү-ле надичи дайын херектеринин суд харымсалгалы-га кириер болгаш кеземче көргүзөр тускай хүлээлгө база-ла онзажыг турар Германиянын Федеративтиг Республикасына ол бүрүн демчө-диз-биле хамааржыр.

Гитлерлерин үлгөткен херек-терин илердир талазы-биле бүгү хемчегелерин Совет чазак бодунуң эргелерин болгаш хүлээлгелерин дугаар моон сонгаар-даа чорудар апар. Надичи кем-херек үлгө-дишкенин дугайында мате-риалдары хамаарышкан совет ор-ганнар ГФР-нин органдарыне чорудуп турган болгаш чорудар-даа апар, мычаарга олар ону ыныг материалдарын чымын кызылаар-ларын ГФР-нин чалаанын күзөп турары хуусааларын хамаарыгга чокка кылар апар.

Тайбыга болгаш кижизиг чорук-ка удуур аратаныг үлгөжүлгелерин кылганы-биле буруулук надичи херектерин калдыг-даа таварылгада база кандыг-даа байдаларын үе-инде төптүг шийткенден чылзаас ужурут дээрлин Совет чазак ба-рымдалап турар.

«Улут-Хая» совхозтун дертук салбырын ажал-ишчилер бодунуң районунда «УТКА 25 чыл» совхозтун коллективинин республиканын колхозчуларына, совхозтарынын ажал-ишчилеринге, тускай эртемчилеринге болгаш көдө ажал-агыйнын бүгү ажилдакчыларына кыгырын бо хүннерде танымч, боттарына хүлээлгелерин ап туралар. Ылаңыг механизаторлар чаксы тарылгада белеткедиз улам-на күшкүдлерини

кол сорулгалы кылдыр салган. Машина-техника септелгесинде эштер Даржаа Калдыр-оол, Кыргыс Төгүс-оол үзүг-нормалын ажыг күсүдип туралар.

ЧУРУКТА: Кыргыс Төгүс-оол биле (солгай талзында) Даржаа Калдыр-оол септеттигин илдерлерин хынап көрүп туралар.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ

Четпестерни натаптавас

Эркен ажал-агый чылынын түн-дөдөдө болгаш 1965 чылда мал бажын өстүрүлгөни сорулгаларын «Барлык» совхозтун Аксы-Барлык салбырын малчынын боттарынын хуралында чугаалашкан.

Мал бажын өстүрүп, оң продукту-лук чорун бедиктер чечир демчө-диз чөм эргөжөк херек дээрлин олар кичээлгеге алган, күсүк үеде силос салыр, бузук-бүрү чыды, енген көр-пө планын ажыг күсүткенер. Коммунист М. Агмынаның уду-руктун № 1 хойжу бригада мал бажы өстүрөр талазы-биле хүлээлгезин

күсүткөш, ам бирги черде чоруп турар. Эркен чылын малчын эш Тойбу-хал 100 хойдан 102 хураганы кам-галал алган. Ам оң кодонунда тө-рөөр 197 хонук хураганын мен-ди доругуп турар. Инек кадарчызы С. Олак-оол 100 инектен 96 бызааны алган. Инктеринин куш-шылдыг эки. Бора Сарыглар 59 инекке 118 бызааны чамгыттырып өстүргөн. Саанчы С. Чам, мал эжилери өш-төр Айрындут, Кан-оол болгаш өске-даа мурунчылар салбырды хей.

Совхозта көдө ажал-агыйнын тус-кай эртемчилери малдык аны-бүрү

зарыктары-биле демиселди кошкан чорудуп, оң уксазын экижидерине четче сагыш салбазындал ажилда чептер бар бооп турарын хура-ла санал берген эштер шүтүмчүлө-нөр. Мал бажы өстүрүлгөни планмын салбырда чедир күсүттиргөө. Чүс баш инектен 73 бызаа, чүс беден 49 кулап алган.

Өтөт кылдыра кодонда малдын баш санын тодаралып көрбөс, а чүлө кижилерин чугаазында медө азыр чорукту малчынар шүтүмчүлө-нөр. Эркен чылын четпестерин катта-птайн, чаа чылда чедишкенин боду-рун олар чугаалаш, чаа удузат-гелерин алганнар. Бригадалар ари-зыга чарышты база кылбайн.

М. ХЕМЕР-ООЛ.

</

Торгалыгынын коммунистери

Бистин ажил-херээвис

Өзү райондук «Торгалык» колхозта партия комитетин коммунисттерин бүдүрүлгөнү тус-тус адырларын таарыштыр хуула, оңашкан аялгы оларнын харысалагын белидер болж аялдарны чорудуп келген болж чорудуп турар. Партия органдарынын үчт-дангында санаттын турар сөзүн үш коммунисттерин 38-и мал аялында, 12-и хууда, 14 кижиге тууга аялдуу турар. Моон ачында колхоз 1964 аял-агы чында планын оналгаларынын көп нурууун күүсеткен: дүк сазар планын 106 хуу, ээти—102 хуу, мыкыстын боа малдын баш санын өстүрүмүн планын 100 хуу күтүктөн. Кышка ууру белеккелди эртен чыгып элзэи ханымчалып чоруткан. Оң түнөндө, сизген белектеринин планын 112 хуу, силостуну — 106 хуу мыкылар аял күүсеткилзэн.

Устунда аялдарны ботандыра-рынга партия эге органдарынын, бөлүктөрүнүн база тус-тус коммунисттерин киргизилген уул болж аялдарын чыгып чоң. Чижээ, Чононын хойжу бригадасында партия бөлүгүнүн органдары эш Сан-чай-оолдун эртен чыгып эки аял-даанын түнөндө, бригада 100 хуу сазар тусу хойжа оңаштыр 84 хураганын камгалап алган, бир хой-дан 2,4 кг дүк аял планын тур-гаш, 2,7 кг дүтүк ыргып алган. Ош-кышак Нара-Талдын хойжу брига-дасы (парбөлүктүн органдары эш Манал-оол) база-ла багай эс аял-даанын: планын оналгаларын бүрүн күүсеткен. Амгы уеде брига-данын малы хур, менди кыштагал-турар болжаш чаш мал хулзэл аял-оран-савазы-даа белең. Мыйкыстыг боа мал фермазы (парбөлүктүн ор-гандары эш Донган Кызыл-оол) 75 тонна сүт сазар планын чогууру хуу-савазына күүсеткеш, эске ферма-лардан эң-не дээр көргүзүлгү деп са-надып турар.

Мал аялында коммунисттерден Херел 348 хойдан 348 хураганын, Минжит-Доржу 178 бедөн 178 кудуну, аялгы коммунисттер саан-кылар Доржу Күнзеңмаа бир сазар-никтен 1050 литр сүтү, Саара Ба-ян-оол—1410 литр сүтү сазганнар. Ош-кышак хуу аялында коммунист Шырап, Шивит-Доржу олар суггар-

ган черинин гектар бурузундан өр-тума-биле 8 центнер кызыл-тасты алганнар. Партия кеңигүүнө кан-даат Нара-оол Донган биле Доктуу олар 225 га кукуруздун гектар бу-рузундан 352 центнер ногаан масса-сын алган.

Бир эвес туугуну аялр болж, эске-лерге үлөгөр-чимзэн көргүзүп, кыл-ган аялында ак сеткилдиг болуп турар коммунисттер ында база-ла ар-бын. Оларга Дөрбүт Сундуй-оол, Дор-жу болжаш өскөлөрүн даа хамарыш-тырып болуу. Олар хүн нурмазын үргүчү 110—120 хуу чедир күүсе-дин келген.

Партия комитетин коммунисттерин бүдүрүлгөн колхоз устактарына ба-гыштылгандар аялдар, оларны хой-нигиин аялдарына кириш-тирерине, оларга партиянын даа-ларын бээрине кичизегейи салган. Бо талазы-биле иделейилг кижиге-рини база-ла аап болуу. Ол дээр-ге эштер Сарыг-оол, Намчал, Нара-оол, Диртуй-оол болжаш оон-даа өскөл-дир. Ылангыч херзженер чөвүл-дин уадуруп турар эш Диртуй-оол-дун дугайын хыттавайн барып бол-бас. Ол совет херзженеринин хүнүн эрттирген; тускай кеңзэлери ор-ганизатп, аяа «Чемин канчаар кыл-за амандыгы?» база «Хепти канчаар кетсе аялыгы?» дээр, оон-даа эске айтырлыгын чуга-лашкан; херзженеринин тускай бу-лукун колхозтун клубунда тургу-сан; хойжу бригадаларнын кызыл булуктарын дерининге дузалап, малчынарга оюн-көңөрттерин көр-гүсүлзэн.

Партия органдарынын калбак массалар-биле харылзанын хүн-бүрү быжыгыларын бир хевир болж, коммунисттерин суртаал аялында хазара туура болуп турар. Ынчанга-ш бистер агитколлективтин аялынын экижидеринче уул кичизегейи сал-ган бис. Партия комитетинде 96 агит-торлар аялдан турар. Оларнын кол нурууу коммунисттер, Торгалык-да агитпункт эргелекчи коммунист Мартынаын багай эвес аялдан тур-дарын демделгезе чогууру. Ында де-журнын агитатор үргүлчү турар. Чылынган чоңа, келген малчынарга солун, сеткүүл номчулгаларын чорудуп, чурттуу иштинде болжаш даш-тында сөлүгү уеде болулаан чаа

Часкы тарылгага баш бурунгаар эки белектер, мал төлү менди аялр, туугу материалын белектер сөөртүр—бистин мурнувуста амгы уеде туруп турар чугула сөрүлгалар мындыг. Оларын күүседири-биле колхозчу аял-ишчилер тус-тус боттарынын туруштарында сөрүктү аялдан турарлар.

Колхозчу механизаторлар 11 «ДТ-54»-ту, 5 «Беларусь»-ту, 10 андазын-ны, 6 саялканы, 3 кукурузсажалка-ны, 140 илжирин, 9 катокту январь 10-га чедир септеп белектеринер. 308 тонна едек тарылга сөлүндө төк-түнгөн. Донган Белек-оол, Куулар Багай-оол, Тууш Анай-оол, Николай Куулар, Ооржак Морук-оол, Куулар Чамал, Кара-Сал Бырт-оол олар септеге аялдарынын мурнакчыла-ры. Монгуш Комбукайнын трактор-лар септер эвеносу база шылгарап турар.

Шаң өргөлөкчи Донган Манчын-оол баштаган 22 кижиге үш «ОС-45», ийн «ОБ-20» машиналар-биле 589 тонна үрзүннүн сөлүгү ары-лаашкынын чорудуп турараар. Ол аялдар олар январь 25-те бүрүн доозар. Оларнын аразында Монгуш Шини-Байыр, Монгуш Хирлигбей, Ка-ра-Сал Кундумаа, Монгуш Севилбаа,

деп турар бис. Оларны чаш малларга баар.

Туугулар база-ла хайнышкы-нын аялдан турар. Бригадир Иван Көкөйге баштаган 35 кижиге Ханы Кара-Суга 724 кубометр туугу ма-жын кезип белеккен. Оон 105 кубо-метри туугу кылар черлерде сөөрт-түнгөн.

Бо чылын колхозтун туугуларын 23 өг-бүдөн, оон иштинде 8 малдын өг-бүдөн чуртталга бажынары-биле хайдыр. Гаражы болжаш техника септер мастерскаяны, бызаа кажаз-ын 2-ни, хой кажазын 2-ни турар. Халын-Аксы сүт-бараан фермазын туугу чедир кылар.

Колхозчу малчынар бирги квар-талда, эвт, сүт бүдүрерин көүдө-дү күрүнөге эвт, сүт сазарынын планнарын күүседири даш кызым аялдан турарлар. Этке дузаары-биле 60 хаванын болжаш ийн колдн шарыжыктарын семиртилгезе тургу-сан.

Мал кыштагалдышкынын органи-засты эрттирер. 1965 чылын план-ын оналгаларын чедиринин күүседири даш, бистин колхозчула-рыныс бир деминг аялдан турар.

Д. КУУЛАР,
Чеве-Хемчин районда «Болышев» колхозтун даргазы.

Бир ажил хүнүндө

Ляварнын баштайгы бир күш-ажылы хуу. Дүнекинин 10 шак чартын. Ыш дилдерин ком-плексилг ийги бригада дүне-ин элзегме үнгөн. Бригадын кеңигүүнери чехе бурун-биле чектелип келген. Дүнекинин он бир шакиа 5 минута четпейн турар, кирээ тургузунчуу Ко-нодоо «хирзээр бурун тургус-туган, дилер бурунгарын хем-чээ 20х10» деп, бригадир Во-ротников диктатты. Бригадир олуган аялычынанын адуру көргүзүш. «Шупту аялда кел-ген-дир, эгелээр-дир» дээр экин-че үнүлгөргө, бригадын бүгү кеңигүүнери үнүлгөүс. Мургу он бир шак турда, шупту аял-чынар аялдар черлеринде беле-лен тургалапкан.

Уул-Хем унундан канкан соок чывар аялдан турар-даа, «Хулззегени күштүг» дээр, аял-ишчи кижилер ону безин эскербзэн.

Пилорамаларны аялдан кийгизилген медзэи кингир-кайны берген сонда, даш-шм-мзон диктирлеп-ле унау. 1965 чылдын планына кирер ышты эртен чылдын социалисттик ча-рыкына тилкенин болуп үнгөн эш Воротниковтун комплексилг бригадасы ыңчаар дилдирип ки-рипкен. Бригада аялдар тус-тус эвеналарына мынчаар чар-дыган: дуругалгалы аялынын эш Семеновка " уадурупган сортакчылар чуудунтары пилорамаже дамчыды берип турар. Ийн пилорамда 6 кини состав-тыг рамишчир чуудунтары дил-дирип, пилорамаларны башкарып турар. Бригадын оон эске ке-ңигүүнери дилген материалдар-ны сортап, сайгарып ылгаар аялдар күүседири турар. Олар чаа чылдын баштайгы хуңуна деминг аялдан, дүнүнүн нара-гызын-даа, мыктын согуун-даа товайын, улул сөрүн кириш-кин-биле аялданнар. Ылангыч

чуудуктор сортап турар эш Се-меновтун эвеносу тергин эки аялдан. Ол дүне Сөрлү-Шиве устакында ыш сөөрт-кен машиналар үзүн чок кзеп турган. Ону дүжүреринге ол эвон база-ла четтигип, бичин-даа халас үе эрттирбей аялдан.

Эртенгиин чеди шак болж-даа кыштын узун дүну ам-даа нарагы хевээр. Пилорамаларнын шимзэн-дааны чөөрт оюмунал соисай берди. Сангырга олар ам-даа арай хоомай болду дзизиг, хирзээрлери үр-ле шимчеп турду. Бригадын аялычынаны аял-дан турган тус-тус черлеринин көп-хирзиздин аштап каапкан, чехтин чыгыр өрзлениге натап чыгып келидины.

Мыкын соон дүнүн дүгузун-да куженишкынын аялданга, туруп-моган келгени чугаа чок. Ынчалза-даа кижиге буруу омак-хагыл, серген, оон-баштангыг ужуражып турар. Мыкы уеде брус материалды дилеринин зал-чек нормазы 60 кубометр. Бис-тин бригадасын ол дүне 77 кубо-метр брусту дилпн үндүргөн деп, мөстөр диктатты.

Чаа чылдын баштайгы бир хү-нүнүн нормазы ыңчаар аялр күүсеткинен. Мындыг чедирин-ке өвөрү, сөрүк кирип кел-бейн канчаар. Намыда-даа аял-ды эгезинден оон организастыг эки эгелзэринден чедирининер хамарыш болгай.

Ам кыштын кидин дүлүк үзөи, ыш дон, ону дилеринге уул бергелер таваржыры база бил-дикир. Ынчалза-да бистин бри-гадавтын кеңигүүнери берге-лерин аялр эртин чачкынан, чоткулуг кижилер болганда, ол норуучуг эвес.

Ынчанга 1965 чылда болу-вустун бригадалары болжаш бурунгарынын ат-алдары дээр улам эш аялдарынысты ху-лззип алган бис.

В. САГАН-ОЛ.

темаын кол айтырымдан аялда чурт иштинде болжаш дашкында болушкынарын чугула чуударын диктатчыларга чугала берип турар.

ЧУРУКТА: пропаганда Виктор Анатольевич Албаи (солгай талазында) эелчегин кичээде тайылдыр кылып тур. Фото В. Луктовуу.

самбыраларын-даа дерип белек-кеп каан. Оларны кылып турган уеде бо көсүк агитация күштүг, даштын, каракка көсүк-даа тур-ганы шын.

Мынчаарга бо бүгү чуударын чамдызын ханы болж-биле кич-чөп көөргө, «эрги чүвени солугу боор ийин» деп уластун чугааы кижинин сагыжына дораан кире хонуп келди. Оон ужур чылдага-нын тайылдырлап көрөли. Со-вет Тыванын 20 чыл оюнга че-дишкенин ужуражырыне сов-хоз аялычынанын кийтырып тур-дар лоузынар, сан-бөргүзүлгөр совхоз девискаринин чамдык черлеринде чаа чыл бузуууге чедир тургалаан. Ол көргүзүл-лерин айтпн турган сөрүлгалар шиктирлеткинен болганда, оларны октябрь айда-ла дүжүрүп, солугу турган-дыр.

Хөөн үрелген

Былал хоорайнын Бочетов кудун-чугуна профессионалдер бажынынн туугун чорудуп, коммунисттик күш-ажылы деп адылр эрге дээр деми-сезип турар бригаданын аял-ижи көргөш, кижинин сеткили өөтүүр. «Кымыз туугун» мында бригаданын дуругалгалы бригадир Дмитрий Про-копьевич Федотов уадуруп турар.

Ляварнын баштайгы декадазы доозулган, бригаданын кеңигүүнери ол хүниерин туугун бузурукчулуг аялдан шылааннар. Бригада туугу материалдары-биле-даа, чугула ме-ланжир-биле-даа бүрүн хандыр-тыган. Ындыг хандырылганын ая-лында кижилерин аялдар болуу, аял нормазынын күсүседири белек болуу чугаажок. Хүн бурунун аял нормазы 30 хуу аялр күүсеткини келген.

Ляварнын ийги декадазында

ОЛАРНЫ ХУНДУЛЕП ТУРАР

Кандыг-даа хурал-сугалаа, декинда, беедэга аял-херектин байдалын түннөп чугаалашкан, бүдүрүлгөн мурнакчыларын, оларнын аял-херекти иделейилг сөрүк кирип турар кижилерин аап, демделгезин баар мындыг таварылга барык чок. Бүгү чүве-ни кижиге, оон күш-ажылы, чога-лычтын угаан-болалы шиктирлеп турар болганда, кижиге дугайын чугаалаарын баар ужур шынап-ла кайтм турар.

Бик-Хем парткомунун бир зал-чегид бөрүзүн чугаалашкан аял-ишчилеринин бирээз база-ла кижилер дугайын болган. Бо уада-ла бүдүрүлгө дорт аялдан тур-дар мурнакчыларын дугайында эвес, а оларнын политиктиг бил-гин белиди, күш-ажылы со-рүк кирип турар кижилерин дугайында—ажылы чоңуу ки-жизилерин херзеге иделейилг киришкени дээр, оларны СЭКП райкомунда мурнакчы пропагандаисттерин болжаш агитаторларын стелингени кирир дугайында райком бюрозунга ту-гаа бооп турар. Аялчы чон ор-тузунга политиктиг болжаш ки-жизилегид аялды калдыр-гып, партия органдарына уаду-уу дууаны чедиргеш, чоңуу болжаш райкомун белик үнел-гелин болжаш хулуктелин алган пропагандаисттер, агитаторлар ра-йонда дыка көөй. Райкомун чанынла мурнакчы пропаганда-исттерин болжаш агитаторларын стелингени кирир дээр кижиге белик үжөн ажы. Оларнын аразында колхоз даргалары, бри-гадирлар, башкалар, кижиге бол-жаш мал аялылары, район органи-зацияларын уадурукчулары

дээр аялы-буру мергежилдин кижилери бар. Пропагандаисттерден бизин «Тилелге» колхозтун дар-газы Н. П. Кононенко, районун милиция салбырынын начальниги И. М. Кичин, Кызыл—Абакан оорунун устак ачалыгы Ф. С. Мишкин, Ленинград школа баш-кызы О. С. Дүжүк, Малиновка-да сүт-бараан фермазынын эрге-лекция А. Д. Санжал дээр эс-келер-даа бар.

Бо кижилер чоңуу болжаш партия органдарынын ын-дыг белик үнелгелин канчап че-лип алганары? Оларнын шуп-тузун күзели болжаш чүткүдү чангыс аай—ажылы чоңаарга билиг бээр, партиянын сесту олар-га чедирер, кижилерге дузалаар, кижизидер деп мындыг. Олар ол даалдатын харысалагы-биле көрүшкөн, чоңаарга болуу—чолуун эи экин деп санап ту-ларлар. А дага хойжу-даа, то-гууда таражы-даа, мастерская-ларга-даа оларнын шычы сөзүн дынаксап, бүгү-де чаа болжаш чугула чуударын билип алыксап турарлар дээрин—олар эки би-лирлер. Ынчанга олар чоңуу күзелин, партиянын даалзаны күсүседири даш чүткүдүг, мога-чок аялдан келген.

«Өк» совхозтун Малиновка-да сүт-бараан фермазы ийн чыл мурунунда районда иш хожалыгга фермаларын бирээз турду. Ком-мунист Анна Дзүрбеевна Сан-жалын оон эргелекчиге аял-да-жык, күш-ажылы сагыла-чуруму белең. Оон чажыды чү-дөл, ычач? Анна Дзүрбеевна аял-херекти эки организаста-рында аялда, кижилер-биле

недди чедип алган. Ол школанын бажыны Кол Эртине колхозто ха-на солуну редакторлашылаан, көсүк агитацияны чуруп кылар талазы-биле хой аялдарны кыл-ган. Башкы Хорошилова колхозта эш хузууну судун даргалап, чу-гула кижизилгелиг аял-херекти баштап турар. Мындыг чи-жектер черле солун. Мурунда каа-даа аялдавайн турган Хорлут-оолду аш-хузууну су-дунга көргөш, турутта аялдан-кан. Ол ады иштинде эки аялдан, ам чазаныр мастер болуп, мурнакчы аялдан турар турда, ону эш хузууну су-дунга көргөш, база аялданган. Ол ам механизаторлар күрүзүндэ эки өөренип турар.

«Тилелге» колхозтун даргазы эш Кононенко пропагандаист хү-лззегезин эки күсүседириден ая-гыда, колхозта бот-тымын тур-уран чүүл бөлүмүн уадуруптууа боту-биле кирип турар. «Өк» совхозта тодаргай экономика ө-өрени бөлүмүн пропагандаист, совхозтун экономик эш Пашенко уадуруп турар бөлүмүн кич-чөлдөри бузуруге-биле эки холбаштырып, кижилерин прак-тиктиг аял-чорудууга аял-да-жык кылдыр организастап тур-дар. Пропагандаист болжаш агитатор хулззегелерин ак-сеткилдиг, партиянын харысалагы-биле көрүп турар эске-даа хой кижилерин райком бюроу демделгеш, олар-нын аял-херзэн бели-биле үнел-гел.

В. ШЫНГЫЛ,
райкомуну инструктору.

БИСТИ ДУВУРЕДИП ТУРАР

Бик-Хем районун «Тилелге» колхозунун Сесеринг салбыры мал аялынын талазы-биле колхозтун чугула черлеринин бирээ-зи. Суурунч боту база биче эвес, чоттаткылары-даа арбын.

Мал аялында харысалагы бол чугула уеде салбырын аял-ишчилеринин ортузунга партиянын политиктиг болжаш организастыг аял бугу тала-биле калдырган, белик деңгеле тургустунган тур-дар ужурап. А бисте байдал оон сыр эске болганында бисти ду-вурзип турар.

Сесеринг салбырда партия бө-лүк (оон организастыгы эш М. С. Маначак) малчынарын болжаш сүтүнч чоттаткы чоңуу ортузунга политик-массалыг аял чорутууга турар. Сесеринге дээр-густунган политбөлүмүн өргө-

дигези чыл эгезинден бээр чүтле ийн уада болган. Болур ужурап турган эске кичээлдер пропаган-дист эш М. С. Маначактын бу-руу-биле үстүп турар. Чүд дээрге кичээл болур ужурап ху-де пропагандаист чамдыкта ара-галашкан болур, азы болууну эми-хууда чоруп бузуруп аялр дээр эске бир черлерге хал чо-рүй-даа барган турар.

Агитас-массалыг аялдын бай-далын аялрга, база-ла көчөгөнч байдалда. Агитаторлар тус-тус участоктарда хувааттынаан, оларнын сургааладыг хураал-ры-даа болбайт турар. Агитатор-лар-биле аял мындыг турда, оон түнелин черле билилгел-гитаторлар чон ортузунга та-йылдыр аялдын соктаган, ыла-гыла ССРЭ-нин болжаш РСФСР,

ганизастыг аялдын чавыс деңгел-дин база херчелеп турар. Пар-тияны организастыг аялдын болжаш контролдуу коошак бол-ган-биле салбыр мал кышта-ладышкыныга багай белектер-диг ужурашкан болжаш берге, ду-вурзенин байдалар мал аял-дында ам-даа бар. Чижээ, мал-чынар М. Найдан, М. Самбуу оларнын хойлары кажазаларына сынмас болганынан үр уеде даштыга, чаалаг черге хонуп турган. Ол кажазаларын чүтле эртен чылдын декабрыда алы-дып кылган. Малдын С. Лам-бранкин кыштаанда чаш хурагаш хулзэл аялр кажаз чок болжаш ону ам чаа кылр деп турар.

Партия бөлүмүн политиктиг болжаш организастыг аялы мын-дыг күүс деңгеле чүге чесе бее-регел? Партия болуу колхозчу-ларын күш-ажылы организаста-лорук кимдерден туртук, боат ноябрь, декабрь айларда колхоз

СИБИРЬНИҢ БИРГИ ЧЕРИ ДЭЭШ

Хөл-шыдыраа маргылдаазында

Хоочун шыдыраачы П. Беркович ужуражышкын үзүндө.

Красноярскижилер тиилээн

1965 чылдың январь 16. Суббота. Көдөз ажил-агый техникумуңуң улут залын долдур көрүктүр сымарлап келгенер.

РСФСР-нин командалар, аразында хөл-шыдыраа маргылдаазының «үзүргө» салымы — баштайгы шенелдиз Тыва АССР, Красноярск край болгаш Иркутск областының шыраак шыдыраачылар ойнаар дээни эш Юрьев чарлаан.

СЭКП Тыва обкомундан болгаш Министрлер Чөвүлелинин мурнулан депутат Х. А. Анчимаа эге сес ап, бистин республикавыста хөл-шыдыраа оюну масса чоңуңу апар чыдары, кожа-хөлбээ турар Хакасстың, Красноярск крайның база акы-думма Моолдун шыдыраачылары-биле шы-хууңу ужуражышкыны чорудуп турары — спортчу мергежилди улам ыңай хөгжүдеринге калчаар-даа аажок дузалың демдеглевешкан, ойнакчыларга челлишкениң болурун күзеп чуттаалан.

Тываның шыдыраачылары салгың ортаа үзүндө черде шыраак ойнааннар, мынаарга Красноярскинин шыдыраачылары эгизин болгаш төңчүзү бузуреллиг салыр болганнар.

Чемпион Х. Онлар А. Осачук (Красноярск) биле ойнааш, мырнай улар чыгыдып келгеш, сөөлүрелди кошкып көшкүлөпкөш, хайым кылып алыр аргалыг тургаш-да уттурган. Ю. Шидов эге көштерде-ле сипилан камгалаа хоомай ойнаан М. Комухуну чыай алындырбайл хөмө тавараш, уткан. Хоочун шыдыраачы П. Беркович мерзе баарыңдан оол көшкөш, В. Никитини дыма девидеткен, ыпчаарга демтиң кажар дуржулгалыг кижил болгаш, арай боорунда хайымнашкан. П. Дайлынов дебюту — эге көштерин кедергей эки билер болгаш үш көшкөш-ле, аймаарай берген А. Шинкинниң солтутуумаан позиче шаап калдааш, баштай оолдар хунап чигеш, адал сөөлүндө айгалан черге маңап чорашан кара, ноппаны матка катар күштү көштерин улай-улай кытылапкан. Башкы Чамзырай ноян баарыңдан көшкөш, салгы орту эртин чораш, кара тевезин оолга каап-берилкеш, А. Раздобаринниң хоруй берген ноппаның атаклааш, харлаан, кара тергениң узуру халдаар бир көжүн эскербей баргаш, уттурар ужурга таварышкан.

Л. Никитина бодатарының туружун таарыштырып тургаш, Е. Байкараның бир адым халаска «узактап алкыш», командазыңа бир саяны берген. Бо салгыга Е. Байкара мерзелер солчур көштү кылган болза, кончуг таарымчалыг турган чүве. П. Балуева агы-биле ойнааш, Р. Беловсованың быжыг камгалатын бо-жундадып алгаш, шийтпирлиг аты көжүн кылбайн баргаш, боду камгаланып ужурга таварышкан. Салгының соолун Р. Беловсова чайлыг бодоп оргаш, бодунун талазыңа амыктыг кылдыр дооскан. Анык шыдыраачы К. Монгуш каразы-биле салгыш, испан салгыны шийип алгаш, Черкезшильте бир олгун каап бергеш, бодалары-биле халдап эсгээш. Хамык улус ол ийи илер-чалымың столун дескиңди бузээлей берген. Черкезшильте бир удаага харыксырай бергеш, артык олгун дедир каап бергеш, мерзелер солчур арганы хергелепкен. Субботага ол салгы доозулбаан. Шыраак шыдыраачылар К. Монгуш улар боор, дон-дора дие, хайымнаар динжип, тарап чангылаан. Улут хүнде улаштыр ойнааннар. К. Монгуш мерзе талазында оолдарың арай бодулар көшкөш, бирээзин алыпкан, байдалы баксыраан. Черкезшильте ноян талазында кожа амык ийи олгун мергелештир ийип чораш, хулаңкан. Тос дугаар халге ийи олоочу урулар ойнааннар.

С. Евтушенко кай халдап, бар камгаланып ойнап кээде, С. Салчак чоғум канчаар ойнаарын, бодаларың кайы талаже угулг ажалладырын эки башкарып шылабайн барган.

Тыва биле Красноярск крайың шыраак шыдыраачыларың ужуражышкыны спортчу найыралды улам быжыгдал, шыдыраачы мергежилди бедилеринге үлгерлиг дуржулга болган. Иркутск областының шыдыраачылар командазы билиңмес чыдаан-биле келбизин көрүкчүлериң сеткилин комудаткан.

Бистин шыдыраачыларың уттурганың чүд деп таймырлар боор! Мен бодаларыңа, белеткел кончуг кошкымыр. Школалардан, училищелерден, башкы институтуңаан анык шыдыраачылар үнмөй турар. Бизге-ле хоочун кижилер ойнап турарлар.

Автономнуг республиканың төвүңе шыдыраа калуун тургузары — органдас болгаш өөрелдиз-киңиз-дигелиң амылдарың чорударың културлуг олаа.

М. КЕНИН-ЛОПАН.

Тыва хүрештин сайзыралыңа холбаштыр

(Чагаалар доңчулалы)

«Шың» солунуң арыннарыңа тыва хүрештин халдарының болгаш камгаланырының аргаларының, содак-шуудактын болгаш девири-нин дугайында элээн хай чүүлдер үнүлдөөн болгаш олар спортка со-нуургалдыгы аразында улут чугааны болдурган. Шыңап-ла, тыва хүрешти чүткө байыр-назым хүнеринде эрттирерин башка, оон моон сонгаары сайзыралыңың, халдарының болгаш камгаланырының аргаларының дугайында кым-лаа сагыш салбайл келген. Оон ужурунда тыва хүреш теория-лаа, техника-лаа талазы-биле дыка куду тегиниң сайырап келгени билер бис. Ынчангаш ам, казан бугу аргалар тыптып келгенде, оон дугайында чуга-ны амырал болу-ла неген келген деп чүве билдингир.

Тыва хүреш чоокку чылдары ды-ка неперде, Сибириниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүн улустарының база бир ынак болгаш сонуургалдыг спорт боду берген-лаа өөрүңгү. Ынчалла-даа оон чараш, тыынгыр аргаларың, дилим болгаш капшагы хүрештиң бистин өнүктүрерин кожа амырал турарлар. Ол билдингир. Чүге дээр, хүрештин халдарының болгаш камгаланырының аргаларының тускай дуржунуң чо-галын тургуспаан, бар аргалары сайыратпай келген. Ынчангаш ме-гелер колдуну-лаа хостуг хүрештин болгаш самбонун чамдык аргалары-биле хүрежир ужурга таваржып ту-рарлар. Чоң-ла болза, бистин ме-гелерин аргаларың өттүнүп хүре-жирлер.

Бо бүгүңү «Шың» солун бодунун арыннарыңа чырылып келген бол-гаш ам-лаа шудуругу-биле үргүчү-лүп турарыңа чедер эки. Редакцияга хоочун болгаш анык ме-гелерден, спортка сонуургалдыгыңаан дыка хай сумелер болгаш саналар кап-турар. Оон иштинде Соң Чакчинин чамдык тыва аргаларың дугайында үчүлүг үлүг сонуургалдыг болдур-гаш, халдарының болгаш камгаланы-рының аргаларыңа чаа немелден ки-рип турар. Эң ылангы катар катарыңа, буттаарыңа, шелеринге, чаа туларыңа, теверинге, бемдизинге элээн кирилелерин саналдан бол-гаш немелде кылдыр дескиңдиринге, кудуктаринге, дову туларыңа, муңдурарыңа, балдырларыңа сумелерин берген. Ол мышка Хер-те Бускун-оол тыва хүрешке довар амылдаткыч келген чамдык нарын болгаш чараш, дилим болгаш көрүш

түт аргалары — агин ажыр мурну-че, моюнааш агин ажыр мурнуче, колдук-биле кыскаш баш ажыр, эгин ажыр оштарын, иштине оор-галап киргеш, чаа туларын, мою-биле колдуктап көзүрерин сүмелеп турарыңа чедер солун.

Анык ме-гелер Кыргы-Кара бодунун эң ынак болгаш эң бузу-реллиг аргаларың — буттаарын, бөө-дээрин (канчаар халдарың болгаш камгаланырың) бижиң турар. Ын-чаарга хостуг хүрештин тренери, бирги разратын ме-гелери Ооржак Эрес-оол тегээлдериниң ужуру-дуз-ам, ол арганы Омск хоорайның ме-гелери, Сибирь зоналының хостуг хү-реш талазы-биле чемпиону Борис Бестаевтиң канчаар чараш амыл-даткыч чечкенге ап, ол солун бол-гаш нарын арганы шың амылдарың сүмелеп, ме-гелери чүткө хүреш-биле эвес, а спорттун аны-буру эске девириңиң логикал кылдарың ай-тып турар.

Устунде адаттыңаң эштериниң су-мелерин тыва хүрештиң эске ар-галары-биле кыдып, улам сайыра-нып, каш каттап амылдаткыч кылдып тургаш, халдарының болгаш камгаланыры-ның аргаларының дуржунуң кири-рин спорт нийтиелдериниң болгаш органдазыларының республика Чө-вүлети болгаш национал спорт тала-зы-биле секциязының хураалыңа ду-гуржуп көргөн. Ынчангаш бо тала-зы-биле амылдарың хостуг ме-гелерден болгаш дуржулгалыг судья-лардан тургустунган тускай бөлүк-ке даскан болгаш олар амылдаткыч кирилелерин, казан олар шуду-доозу-канды, ам солуннарга болгаш тус-кай бөрүшаралар кылдыр парлап эге-дээр. Чүткө ыңчан тыва хүреш тала-зы-биле секцияларыңа школаары, дээни болгаш ортумак өөрелдиз че-леринге, колхоз, совхозтарың клуб-тарыңа органдазыңа болуру арга ту-руп келер. Ам дээринде секциялар тургузар дээр, өөрериң материал чок болганыңдан болуңуң шылава-е.

Ам тыва хүрешке хамдарыңын чамдык айтырларың бижиңкелери-нин редакцияга келген чагалары-биле холбаштыр сайгырың көрөз.

Тыва хүреште халдарының бол-гаш камгаланырының аргалары-биле чегерелешти ам-лаа үе шийитпир-тиңнең айтырларың хай. Бо талазы-биле солунга база элээн хай чүүлдер үнүлдөөн болгаш ам-лаа каап турар. Тыва спортка, оон тыптып келген төгүзүңге, өлүк-сайзыралыңа ха-маарышкан өрөг-шинчилел ажал-

дарыңдан агадээш, сурагыг ме-гелерин намыр-төгүзүңге, оларын спортчу кылдарыңа чедир тус-кай номнарың бижиң тургузарың үеи келген деп бижиңки Нору-Самбуу чөптүү-биле сүмелеп турар болгаш оон дегинири чутула. Оон ыңай эш Чакчин содак-шуудак ду-гайында база-ла өрткөктү сүмөң кирип, оларын өңүң улусту-биле чангыс айтырларың азы ак-көк өң-дүг кылдырың айтың. Шыңап-ла чөптүү содак-шуудак дугайында алаңда ийи-буру хай күштар бар. Оларын аразыңа эң-не буянның, эске дигир амылдаткыч хорам чок, кастыктан хан үлүрбөс, карактан чаш төгүлүрбөс күш бар. Ол болза көгө-буга-дыр. Ынчангаш ме-гелери күштерин көргүзүп хүрежир-ле, аш-ажаан болайын, ажиниң ээ-жөөн баспайн, найырал хууу-биле ак сеткилдиг болуңуң дээш содактын өңүң буянның күш — көгө-буганың өңү-биле өңөш кылган, ыңчаарга оон буттарыңың өңүң чыгып кыл-мал эвес, өңө өңүг болганда шуудактын өңүң өңө өңүг кылган.

Моон алгаш көргө, содак-шуудак-тын өңүндө база-ла ужуру-ду-галыг чүд барын айтып турарыңа чедер солун болгаш оон өөрениң көөрү чутула. Оң-биле чегерелештир Вик-тор Саган-оол база-ла солун айты-рыңың — содакка тус-тус спорт ни-тиелдериниң эмблема демлектерин кылза калдыгың дээрин көзүңүп турар. Шыңап-ла, ак-көк содактарга тус-тус эмблемалар кылдыптар болза, чараш-лаа, аяның-лаа сагыңдары ышкаш. Ынчаарга шуудак бугуу өңө өңүг болуп келгеш, дыка-ла көрүштүг апар хире. Бо саналарыңа чедер дегиниң чутула.

Чамдык кижилер содактын чени калдык болуру, содак баан канчаар болгаша чотуруу база содактын эки-ни калдык турга эки, содактын баан чүдөн кылза таарымчалыг бо-лур деп айтырларың салып, маргылдааны үндүрүп турарлар. Ын-чангаш бо айтырмга база-ла та-ймыр негетиниң турарын барым-далааш, доңчуу-биле харылап көрөз. Содактын чени — шак баан бичин-ле өрте дүжүп турар ужуруу, а содак баа биле хирин аразы та-птыг-ла дөрт илгис хос турар, эске-биле чутулаарга, содак баа кижиниң эңилден дөрт илгис ырак турар кылдыр болган дээр. Содактын эки

моон дөңдөн ооргаже дөрт илгис турар, а оон баан эгет өйбөс болгаш диндээштин кезе албас чымчаксы-маар калбак постен кылдып алыр.

Оон ыңай хүреш үезинде чамдык ме-гелер чөп-чүрт, таныш-көрүш, ат-алдар аайы-биле бөт-бодунга уш-чуп бээр чотуктар бар болгаш чам-дыктары таарымчаан өгбөгөр баш-тары-биле хүрежир турар деп Са-ган-оол база шың шугумчуден ту-рар. Бо чүд мурунда дүртмө айтыртыңа турган болгаш оон ха-жыла бөөр чотуктар ийи-чангыс тур-гулаан. Моон сонгаар мылгы чоту-ктын шудуу бодураас болгаш бир эвес ындыг таварылгалар туруп кел-зе, хүрешкен ийи ме-гелерин кайы-зын-лаа маргылдаан үндүрерин база арыг-шевер талазы-биле четес ме-гелерин хүрешке шудуу кириш-тирбизин (баштайгы сагыңдарың күтөспөзө) дүрүмчүткен. Чамдык эштерин ийи ме-гелери бир кижил сал-за калдыгы, база ме-гелериниң хүре-жир чөрин буряттарың мышка тус-кай хемчээлиг чөп иштине чоту-с калдыгы, девишиңниң чангыс аайыңга, жиң бөөр, келүң эрттир хай девириң аажактесе канчап баар чүвөл дээр хөңгөрөгө каттышпай турар бис. Чүге дээр, тыва хүреш-шак-үең бээр тургустунуп келген төгүлүг, хай чылдарда амылдаткы-нын, чыгымың келген дуржулгалыг, тускай национал хөңгөрүлг болгай. Ынчангаш кижил бугуу болуңу-биле чаа, чараш, солун, көрүштүг де-вишиңниң тыңар, оон улам ыңай сайырадыр ужурул. Эңилден эрес девири, харыгалаң капшагы хүрежир болган турум-на, улам эки-ле болгай.

Тыва хүрешти улам ыңай сайы-радыр, оон улам болжааргайың-дар дугайында айтырлар солунуң арыннарыңа ам-лаа уруугуларын болгаш хоочун-лаа, анык-лаа ме-гелер, спортка сонуургалдыг бугу-ле кижилер боттарыңың үнелг санал-дарын болгаш сумелериң ам-лаа хай-ну кирилелерин чигиниң турбас.

Тыва хүреш — совет спорттун ба-за бир дегериней национал хөвир болган турарын челип алыр — бистин спортчу нийтиелдериниң, «спортчуларыңың болгаш амыкты чонун сонгаарыңаң болбас согу-лазы болган турар ужурул. Ынчан-гаш хүрештин улам ыңай сайыра-ды дээш, эштер!

О. СУВАНПИТ,
национал спорттук республика
секциязың кижигүү.

Мөңгези-биле узуткаткан мөңге ногааннар

Эртеңи ээминин ыржымын, ав-томаттың узуткел чок адымшыңы ышкаш, дааш үрөшкөн. Оон улуг ырак эвес черге турган аяңар ол дааштан девидээш, шыраг шет аразыңа бөдүңүшкөш турупкан. Ке-зек болганда, дымартайың давы-ланган дааш үгөн соонда, бугу-тарын сыйылган даажы дымалың, дээрден баткап калдыг-ла бир ме-теорит бугу ээминин салба дүжү-кен ышкаш болган.

Адаа туржучуп калган аяңар, эең иштиң өрү тепкеш, угаан-кут чокка салгып-ла кааннар. Эртеңи үнүп келген хүн караңга дөгелешкан, кара-ногаан, селбегер пештерин баштарыңа, кара-хүрөн боду-бышкан тооруктарың аманнаным, казын олтурган көзгөңнөр ол-ла дораан халып, доңгаш, ээмин ишти сыңмас кылдыр, кысыңчыг кылдыр алгыжы бергенер.

Ол-ла үеде Би-Хем районнуң ыяш ажил-агый чериниң арга-ыяш хайгааракчылары шупту-ла кара-ногаан пештер-биле шыптыңган ээминде үгөн даашты бир хем кел-дил динил кааннар. Ыяш кезер ээлектиниң хирээниң даажың дин-наш, тайганың ыш, чай чокка хевир кирип, каастап турар пештерин кыргып-хыдып турар үрөгдекчилер бар-дыр деп чүвени эңгөвөй, ынаар даажапканнар.

Эртеңи ээминде шак ындыг дааш-ты үндүрүлгөн үрөгдекчилер төгө-декчилер дээр Би-Хем районнуң бе-леткелдер, конторазының штаттыг аячызы Константин Андреевич Лоба-нов биле ол-ла районду чүдүрүкчү-лү Петр Яковлевич Мамаев олар-ий өнүктүр-дир. Чидик хирээ кан-

дыг-лаа чоон пөшке дээрге ша-лаа чөтпөй, дымартайың ужу-п бат-каш, чанында турган пештерин бугу-тарын уу-чаа дүжү-ле турган. Бирээзи оон тооруктарың шоодайга савапал күш четпейн турган. Хирээ-ниң шымып кирген черинден ол пештерин суу, карак чажы мышка сымстп үнүп, оон ногаан, инеденчек бурулдулг чүс-чүс бугулар хирээ-туктан төгөдекчиже мөгөйиң бат-каш, «өршөө-көрүңер» деп чанып дилээниң болза-лаа, оон бажыңа каш бөрбөк тооруктарың олчалка алларың бодап төгөдекчилер биче-лаа көзгөзгөр сеткил чок болган.

Төгөдекчилер боттарының шак ындыг үүлгениң чүткө ол хүн оон агадээш эвес, моон мурунда хүн-нерде база-ла эске черлериниң пеш-терин кыргып-хыдып, тоорун ал-гаш, чаа черге келгени ол чүд-дир. Ажыл-даа ийи тулук чоруп тур-ган. Лобанов хирээниң тузаның кош-кады каапкан, хаваанда бад келген черин чола каапкан. Бирээзи тура: — Тоорук-даа кайгычыл-ла хай тер-дир, Константин Андреевич — дигеш, пештер баштарыңа көргөн. — Чүткө сайлап, савапал алмы-ры-ла билди-диң ийи. Оон аңгыда магаңың болгаш баагарга сөөртүп чедирип алыр улуг ажил база бар болур эвесепе, Петр Яковлевич. — Районнуң чүдүрүкчүзү мен ту-рунда чүдүрер, сөөртүр чүве тала-зы-биле сагыш човааш канчаар сен. — Оңуктериниң кайызыңың-лаа са-гыж чангыс турган: тоорук хай

дужааттыңаң, саттыңаң тудум-на акша-даа арын болур. Каттап, а-нап мунар чик машина өртээ чөдө бөрбөң чүве бе?!

Ак сеткилдиг эвес чорук-биле ол-ча-ажык тып, байып амдажан кы-латант Андрейвич биле Петр Яков-левич ийи тулук ажиллап турда, хенертен артында кижил чөдүргөн. Ыяш ажил-агый чериниң ажилда-чыларың көрүп кааш, төгөдекчилер канчаар-лаа айың тыптайн барган-нар. Автоматтың узуткел чок адымшыңы ышкаш дааш чынып пештерден бүткен кара-ногаан ээмин кедек каада шыпчың-на барган...

Бо үстүңге үлгүлениң кылмып тур-ган П. Я. Мамаев биле К. А. Лоба-нов олар тоорук дүжүрүп алыр дээр 1964 чылдың августта Би-Хем районнуң Кымыска дөвискээринде 82 пештерин ужураганыр. Оон-биле дүжүргөң 810 рубль 50 копейкениң когаралың чедирген.

Тооруктап алыр дээр, бойду-стү кым, чай чогу-биле ногаан кыл-дыр каастап турар пештерин кээ-зэ-мөгөзү-биле узуткап кааннанда канчап черде динимес кижилер чү-ве ийик. Келер чылдарың, ботта-рыңың амылдаткыч селериниң ийи-зигей салыр үнер кажан келирээш, эш Гри-немо? О. Дамба.

БЕЛЕТКЕЛЧИ ХЕРЕК

Улут-Хем районнуң белеткел кон-торазының директору эш Н. Комбу-дун аразыңа Би-Хем суурун дүжүрүкчүлериң база-ла чөптүң негел-дени тургузуң турар. Суурда белет-кел пункттуу 1964 чылдың эгезин

дер конторазының штаттыг аячызы кижил дээрин үстүңге чугаалашты-рыс. Бойду-стү камгалакчызы кижил хирээниң ол боду харын бойду-стү ыңаар төгөдекчилер турар, мангастал-чак амылдарың орунда кирген.

Белеткелдер конторазы оон беш адал ланчы, өкчөмөк-биле дингеш дээр чегесгээш, арбас-тур-бас аты-хөлдү берип каан.

Бактын бактын арылдарың бол-гай. Оларга калдыг хемчегин хү-дээтениң номчуку улазас солун-дан номчуру алаң.

Т. НЫЗЫЛ-ООЛ.

СӨӨЛГҮ ПОЧТА-БИЛЕ

АЖЫК КУДУМЧУДА

«Улут-Хем» совхозтун Хайыракан салбыралында чурттагыч чоңуңу райпо баштаар черини, оон даргазы эш Е. А. Гришенин аразыңа динимиз негелдиз бар:

Чоңуңу аш-чөм хандырылганың магазыңа бо суурга чүгө тургузуң бербейн турарың! Аңаа чайгы үеде ажиллап турган дарек ам кышкы байдалга таарышпас апарган. Кыштын соонунда ажык кудумчуга оочу-рулаң кижил берге байдалга тавар-жып, бичин урулар, холун, бууун ужулду турар.

Чоңуңу амылдарал хандырылганы-ның айтырларыңа селериниң ийи-зигей салыр үнер кажан келирээш, эш Гри-немо? О. Дамба.

ден бээр орта ажилдавастан. Оон эргелекчизинге 3 кижил солуккан. Оларын кайымыңа даа эки ажил кыл-бас.

— Силерге ам А. Тулш деп кижил чөдө бээр эвесепе. Аңаа мал-лаа, ал-гы-кеш болгаш өлүк аймак-лаа салып болур силер — деп, эш Комбул Ша-гаан-Аргылан телефон-биле чутта-лаан.

Ол Тулш деп кижил эрткен чылдың декабрының эгезинде бир, сөөлүндө бир көзүлгөн, оон соонда келбейн барган.

С. ДУВАА.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Шетинки — Правченко кудумчуу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторун 24-62, редакторун оралакчыларыңың 35-24, 25-38, партийж амылдар кылдырыңың 23-54, хомык-агала-лы секретарыңың 23-35, идеология болгаш кезээ ажил-агый кылдыртыңың 37-13, үлгүлү кылды-рыңың 22-64, чаага, аякчың болгаш кезээ корреспондентилер база совет тургузу болгаш амылдат-кы кылдыртыңың 21-27, иштиң информация кылдырыңың 20-60, бухгалтерияңың 31-75, корреспонденттер 21-47. Солун келбейн барган таварылгала 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлатга өрөгелдизин типографиязы. ТС — 00896.

Ном болгаш номчукчу

1965 чылда уругларга номнар

Бистин республикада бичин уругларга парлап үндүрүп турар номнарың саны чыл бүрүзе улам-на көвүдөп турар. 1964 чылда школа назымы четпээр уругларга болгаш школачыларга 5 чечен чогаал номнарың болгаш 12 өөрелдиз номнарың Тываның ном үндүрер чери парлап үндүргөн.

1965 чылда Тываның ном үн-дүрер чери уруглар чогаалдары-дан орузунда тыва дымче олу-дуртунган элээн хай чогаалдары үндүрер. Оон иштинде К. Паустовскийниң «Нодан дава-ны» деп чечен чутулаар чымынды-зы бар. Ук чымында «Орук ай-тыкчымы», «Он хол», «Дулаак-чы казакчы», «Тол» — каңитан», «Айыралыг чечек», «Воронек-тин чайы», «Чай-биле байыла-жымышкын», «Оор моортай», «Бо-дан даваны» болгаш эске-лаа чеч-кен чутулаар кирген.

4. Айтматовуң «Баштайгы башкы» деп ному, уругларын сурагыл чотакчымы, «Эки чун», «Айболит эңчи», болгаш эске-лаа номнарың автору Н. Чуковскийниң «Порланган хүн» деп номчулгасы болгаш В. Еро-лаевтың «Сиген шүлүңе нежээ» деп ному база парлаткыч үнер.

Школа назымы четпээр уруг-ларга «Чалгаалар болгаш кеңээ-лөр» деп тоолдар чымынды үнер. Ол чымында агы-агыг национал улустарың аас чога-алыңдан хай тоолдар кирген.

В. Бонч-Бруевичиниң «Ленин болгаш уруглар» деп бичин ном-чулганыңа кирген чечен чутула-ларда, В. И. Ленин чече-лаа хай чок турган болза, олар-биле сетки-лини ханымыңдан көздөр, ой-наар, мрлажыр, олар-биле ужу-ражыр, чуталажыр уе-шаты тып алыр турган дугайын автор бижиң көргүскөн. В. И. Ленин уругларга кончуг ынак, ыңча-гаш уруглар оон дораан эскерип билер.

«Ленин болгаш уруглар» деп номчуташ «Васяка моортай», «Арыг тавактыңаң нийтилед», «Школада шалга» деп үш чечен чутулаан тургустунган. Номчу-гашты школа назымы четпээр уругларга таарыштыр бижаң бол-гаш чуруктар-биле каастаан.

Оон аңгыда, бо чылда бистин тыва чогаалчыларыңың ботта-рының анык номчулганыңа ба-за-ла өөртүрлөр.

Б. Хавенмейниң кыска чечен чутулаарыңың чымынды бо ты-лым парлаткыч үнер. Бо чымын-дыгаш шыңчы чорук дугайыңа, найырал болгаш маалымдарың дугайыңа элээн каш чечен чутулаар кирер.

О. Суванкитиң «Тыынгыр оол» деп номундан уруглар СССР-ниң куруне кымыларыңың үрөкчизин пионер Кыргыстың канчаар «стартап тулуп алганын, бодунун Мойнак деп ынак ыг-

нын ачызында, ады-биле деми-сеге угаанын, оскунган ачазын Барзаның канчап тып алганы-биле база хөйүн хөргөңиң — та-рааны Монгуштуң өрткен канчап камгалал алганы-бил